

DIALOOG KUI LINGVISTILINE KATEGOORIA

M. Laan

Saksa keele kateeder

Lingvistiliste üksuste funktsioonide ja vormide analüüsimisel on kõnekeele uurijad sageli kasutanud dialoogis esinevat keelelist materjali. Seda seepärast, et dialoog kõnekeele põhilise esinemisvormina on rikas rahvapärastest keelenditest ja vormidest. Keele tõeline olemus, nagu ütleb L. B. Štšerba, avaldub just dialoogis, kus sepiistatakse uusi sõnu, vorme, kõnekäände¹.

Uurimisobjektina on lingvistid enamasti vaadelnud dialoogi mõnda komponenti. Näit. on uuritud küsimuse struktuuri ja selle seost funktsiooniga. Või jälle vastuse süntaktilist struktuuri, eriti aga vastusele tüüpilisi väljajätteliste lausete vorme. Dialoog iseiseiva konstruktsioonina, s. t. dialoogi komponentide seos ja vastastikune sõltuvus on uurimisobjektiks tunduvalt harvemini. Vanimaks teadaolevaks tööks sellel alal on P. L. Jakubinski artikkel «Dialoogilisest kõnest». L. P. Jakubinski lähenes dialoogile kui funktsionaalsele kategooriale², teda huvitas dialoogi kommunikatiivne eesmärk ja rida sellega seotud mittelingvistilisi küsimusi. Hilisematel aastatel domineerib dialoogi uurimisel lingvistiline suund. Vene keele dialoogilise kõne kohta võiks nimetada töid, nagu N. J. Švedova «Vene kõnekeele süntaksi peajooni», M. L. Mihhlina dissertatsiooni «Tähelepanekutest dialoogilise kõne süntaksi kohta» ja T. G. Vinokuri «Mõningatest dialoogilise kõne süntaktilistest iseärasustest». Seoses kõnekeele laienenud õpetamisega võõrkeeltes on Nõukogude germanistid reas töödes käsitlenud inglise või saksa keele dialoogi (S. S. Berkner, V. T. Dimitrijeva, N. K. Komarov, L. M. Mihhailov, E. A. Trofimova, M. J. Vais, G. V. Valimova jt.).

Välismaa lingvistid (kätesaadavate tööde põhjal) pole lähtunud dialoogi kui iseiseiva kategooria uurimisest, vaid on analüüsi-

¹ Л. Б. Щерба, Восточно-лужицкое наречие, Пг., 1915, стр. 3 и 4 приложения.

² Л. Б. Якубинский, О диалогической речи — «Русская речь», Л. Б. Щерба, изд. Фонетич. Инст. Языков, Пг., 1923, стр. 120—184.

nud dialoogilist kõnet kõnekeele ja konteksti uurimise käigus. Inglise kõnekeele uurijatest võiks nimetada C. Friesi, N. Francist, saksa kõnekeele uurijatest K. Baumgärtnerit, S. Weberit, H. Brinkmanni.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks on üldistada seniseid dialoogi-uurimise tulemusi ja teha järeldusi vajalike uurimisülesannete kohta.

Terminoloogiast

Dialooge on proosateoses sageli lehekülgede kaupa, draamateos koosneb dialoogidest ja monoloogidest, vestlus toimub dialoogides. Taolise makroteksti raames dialoogi uurimise ülesanne kuulub teksti uurimise, tekstoloogia valdkonda. Dialoogi uurimiseks iseseisva konstruktsioonina on vaja uurimisobjekti piiritleda. Selleks liigendatakse tekst suhtelise mõtteterviku alusel iseseisvateks dialoogideks. Enamasti dialoogi esimene komponent sisaldab uut informatsiooni, mis määrab funktsionaalse seose järgnevate komponentidega. Dialoogi järgnevad komponendid sõltuvad esimese vormist ja kommunikatiivsest ülesandest. Dialoogi komponente, mida iseloomustab kõneleja vahetus, nimetatakse repliikideks. Repliigi mõiste ei kattu lause mõistega, sest lause on suhteliselt lõpetatud süntaktiline üksus. Repliik aga võib koosneda mitmest lausest, samuti nagu (spontaanses kõnes) üks lause võib jaotuda kahe repliigi vahel.

«... —, dann könnten wir den Kerl im Theater loswerden, und...»

«Und du Verwaltungsdirektor werden.» (Söhne, S. 262)

Dialoogi repliigid tekivad vastastikuse mõjutamise käigus kaastvestlejate reageerimiste ahelana, kuni dialoogi mõtteline eesmärk on realiseeritud.

Seega, eraldades dialoogi teistest kõnevormidest ja iseloomustades teda tema funktsiooni seisukohast, võime dialoogi kui kõnekeele funktsionaal-stilistilist kategooriat defineerida temaatiliselt piiritletud repliikide vahetusena, kus vestluse käigus üks repliik kutsub esile teise. See välise tunnuse põhjal antud dialoogi definitsioon on lähtekohaks dialoogi lingvistilisele määratlusele. Viimane osutub võimalikuks, sest mõttelise seose mõjul kujunevad repliikide vahel välja dialoogisisesed keelelise seostatuse vormid. Dialoogi komponentide keeleline seostatus väljendub kõigepealt intonatsioon (alati)³. Repliigi intonatsioon jääb lahtiseks, jääb hõljuma, kuni vestluspartner on vastanud⁴. Peale intonatsiooni võib repliikide vahel olla mitmesuguseid struktuuriliste ja semantiliselt seoste vorme. Struktuurilis-semantiliselt seostatud dialoogi

³ Н. Ю. Шведова, Очерки по синтаксису русской разговорной речи, М., 1960, стр. 281.

⁴ H. Brinkmann, Der deutsche Satz als sprachliche Gestalt «Wirken des Wort», Düsseldorf, 1952, Sonderheft, S. 231.

repliike nimetatakse dialoogiliseks ühtsuseks (диалогическое единство). Selle mõiste tõi lingvistikasse N. J. Švedova⁵.

Dialoogilist ühtsust liigitavad lingvistid kahe- ja kolmeliikmeliseks. Esimesel juhul koosneb dialoog kahest repliigist, küsi-või jutustavast lausest ja sellele reageerivast lausest. Kolmeliikmelise dialoogilise ühtsuse puhul on esimeseks repliigiks jutustav lause, teiseks temast sõltuv küsilause, mis küsimuse vormis kordab mõnd esimese repliigi sõna, sõnade rühma või kogu lauset (непечпоч), ja kolmandaks, vastus küsimusele⁶. Kolmeliikmelisest dialoogilisest ühtsusest räägivad lingvistid aga ka kahest repliigist koosneva dialoogi puhul. Siis koosneb teine repliik kahest lausest, kus esimene on emotsionaalne, teine aga mõtteliselt seostatud reageerimine küsimusele⁷. Mõlemad, nii esimene kui ka teine struktuurilis-semantiline kolmeliikmelise dialoogi määratlus ise-loomustavad dialoogide üksikuid võimalikke esinemisvorme. Dialoogi kõigi põhiliste struktuurimudelite kindlakstegemiseni oleks õigem dialooge diferentseerida formaalse struktuurilise tunnuse, s. o. replitseerimiste arvu järgi.

Ülaltoodud terminoloogiat kasutavad põhiliselt Nõukogude dialoogiuurijad. Välismaa autorid ei kasuta mõtteliselt ja struktuuriliselt seotud kõne üksuste kohta ei termineid «dialoog» ega ka «repliik». Ch. Fries nimetab dialoogis esinevaid repliike kõneüksusteks (utterance units). Kõnet alustavale repliigile annab Ch. Fries funktsioonile vastava situatsiooni kõneüksuse («situation utterance unit») nimetuse, vastust nimetab ta vastavalt kommunikatiivsele ülesandele vastuse kõneüksuseks (response utterance unit)⁸. Seega kirjeldab Ch. Fries repliike funktsionaal-kommunikatiivsest aspektist, mis on kooskõlas tema lähenemisega keelele kui funktsionaalsele kategooriale (a functioning tool of society).

Hennig Brinkmann, saksa kõnekeele uurija, nimetab mõttelist tervikut moodustavaid lauseid, mille struktuuris avaldub süntaktiline seos eelneva lausega, partnerlauseiks (Partnersätze)⁹, mis ühtib eespool toodud N. J. Švedova dialoogilise ühtsuse lingvistilise definitsiooniga.

Vaatamata mõningatele erinevustele terminoloogias, on ülalmainitud lingvistide uurimisobjektiks dialoogi repliikide struk-

⁵ Н. Ю. Шведова, Очерки по синтаксису русской разговорной речи, М., 1960, стр. 281.

⁶ М. Я. Вайс, Синтаксические структуры диалог. речи нем. языка и их стилистическое использование в современном немецком языке. Автореф., Л., 1964, стр. 11.

⁷ А. Т. Кривоносов, О модальных частицах в немецком языке. — Структурные особенности разговорной речи, Иркутск, 1963.

⁸ С. Fries, The Structure of English. New York, 1952, p. 250.

⁹ H. Brinkmann, Satzprobleme. — «Wirkendes Wort», Düsseldorf, 1957/58, H. 8, S. 249.

tuuri iseärasused, peamiselt semantilis-struktuurilised seosed repliikide vahel. Repliikide struktuurile ei avalda mõju aga mitte ainult dialoogisisised tegurid, vaid ka mitmesugused välised faktorid.

Keeleväliste tegurite mõju dialoogile

Dialoogilise kõne struktuurilisi iseärasusi võib mõista ainult seoses teda mõjustavate keeleväliste teguritega. Dialoogiuurijad viitavad oma töödes kõnekeelele omasele situatiivsusele ja emotsionaalsusele kui teguritele, mis avaldavad mõju dialoogi struktuurile. Töödes puudub aga mõninga struktuurilise iseärasuse konkreetne seletamine ja põhjendamine teda esilekutsunud keelevälise teguriga. Uheks huvipakkuvaks tööks sellel alal on Hennig Brinkmanni artikkel «Die Konstituierung der Rede»¹⁰, kus autor teatud sõnaliikide (pronoomenite, konjunktsioonide, partiklite) kasutamist kõnes põhjendab keeleväliste faktorite mõjuga.

Situatsiooni all mõistame konkreetset olukorda, milles vestlus toimub. Siia kuulub kõik, mis on vestlejate vaateväljas, kaasa arvatud vestlejad ise. Dialoogile on iseloomulik, et ümbritsevaid meeleliselt tajutavaid olendeid ja nende tegevust ei nimetata. Uheks taoliseks situatsiooni mõju keeleliseks väljendiks repliikides on aluse puudumine isikulise asesõna vormis. Samuti ei kasutata, enamasti antud esemetest ja isikutest kõneldes, nimetavaid keelelisi vahendeid (substantiive), vaid neid asendavaid pronoome-neid. Viimastest eelistatakse (sageli osutava žesti, miimika saatel) demonstratiivseid pronoome-neid personaalsetele.

Situatsioon mõjustab eriti esimese repliigi struktuuri, mis on lühendatud või transformeeritud. Küsimusi, nagu: Wer?; Du?; Kommunist?, võib mõista ainult situatsiooni kaudu. Kuid ka teise repliiki kandub üle situatsioonist tingitud elementide väljajätmine. Sageli ei nimetata dialoogis kordagi teemat.

(1) «Hast du alles gut überstanden?»

(2) «Ja!» Du auch?»

(3) «Ich?» Und er lacht. «Ich auch, ja, Gott sei Dank!»

(4) «Na, dann ist ja alles gut!» (Väter, S. 26)

Dialoogis kasutatakse verbaalset süntagmat «alles gut überstanden haben» kahe erineva teema kohta, kusjuures kumbagi teemat ei nimetata. 1. repliigis on see abielumehe küsimus sünnituse möödumise kohta, 2. repliigis naise humoorikas küsimus mehe pohmelusest väljapuhkamise kohta.

Situatsiooniga on lähemalt seotud vestlejate ühine keskkond, nende vastastikuste suhete kogumik «Horizont»¹¹, «бытовой кон-

¹⁰ H. Brinkmann, Die Konstituierung der Rede. — «Wirkendes Wort», Düsseldorf, 1965, H. 3, SS. 157—172.

¹¹ H. Brinkmann, op. cit., S. 162.

текст»¹², mis avaldab otsest mõju keeleliste vahendite valikule dialoogis. Isikuid, keda juuresolijad tunnevad, ei nimetata pärisnimega, vaid kas personaalpronoomeni 3. isikuga või demonstriaatiivpronoomeniga.

«Kann er denn dafür?»

«Ist er der Schuldige? Sind's nicht die dort?» (Väter, S. 60)

Isikuid, kellest kõneldakse dialoogis, pole vestlejate-sõdurite vaateväljas. Nad on aga eelnenud sündmuste käiguga saanud kõigile niivõrd tuntuks, et piisab personaalpronoomenist er seltsimehe tähistamiseks, kes vangid mahalaskmisele viis, ja demonstriaatiivist die viitamiseks ülemustele, kes selleks käsu andsid.

Kõne emotsionaalsus ei väljendu mitte ainult keelelises vormis, vaid sellega kaasnevad ka kõneleja miimika ja žestid. Viimaste osatähtsus on dialoogis sageli nii suur, et nad, sõnalist väljendit asendades astuvad dialoogis repliigi õigustesse.¹³

(1) «Verswinde, Fritz!»

(2) «Wohin, Jan?»

(3) Hardekopf wies die Kaimauer hinunter.

(4) «Ins Wasser?»

(5) «Nein, in eine von den Jollen.» (Väter, S. 289)

Selles dialoogis on kolmandaks repliigiks esimese kõneleja žest jõe suunas (3). See osutub aga kommunikatiivselt ebapiisavaks, sest küsimust (2) korratakse uue repliigiga (4), millele järgneb žesti konkretiseerimine sõnalises vormis (5).

Kõne emotsionaalsuse keelelisel väljendusel on foneetiline, grammatiline ja leksikaalne aspekt. Spontaanses kõnes tulevad need aspektid esile kõneleja subjektiivse suhtumise kaudu öeldusse. Sageli ei reageeri kõneleja temale esitatud küsimusele otseselt, vaid toob vestlusse küsija seisukohalt ebatähtsaid elemente.

«Und was ist?»

«Alles gut abgelaufen. Ein Junge.» (Väter, S. 25)

Selle asemel, et kohe anda vastuses küsijat huvitavat informatsiooni «Ein Junge» (poiss on sündinud), teatab küsitu kui ema enese seisukohalt kõige südamelähedasema uudise «alles gut abgelaufen» (kõik läks hästi). Toodud näites väljenduvad selgesti emotsionaalsuse kaks aspekti: 1) leksikaalne (täiendavate sõnaühendite sissetoomine) ja 2) grammatiline (inversioon). Kindlasti ei puudu siin ka kolmas emotsionaalsuse aspekt — emotsionaalne intonatsioon.

Kõrvutades kahe olulise keelevälise faktori — situatsiooni ja emotsionaalsuse — mõju keeleliste vahendite kasutamisele dialoogi repliikides, märkame kaht vastandlikku tendentsi. Kõne situatiiv-

¹² Т. Г. Винокур, О некоторых синтаксических особенностях диалогической речи в современном русском языке, Автореф., М., 1953, стр. 6.

¹³ Л. П. Якубинский, О диалогической речи. — «Русская речь». Л. Б. Щерба, изд. Фонет. инст языков, Пг., 1923, стр. 120.

sus põhjustab sageli keeleliste elementide väljajätmise kõnest, olles seega keeleliste vahendite ökonomia, napisõnalisuse põhjuseks. Kõne emotsionaalsus aga toob sageli kõnesse täiendavaid elemente ja põhjustab repliikides paljusõnalisust, sõnade tulva.

Dialogi repliikidevahelised seosed

Dialogist kui lingvistilisest kategooriast ja suhteliselt iseseisvast lingvistilisest konstruktsioonist võime kõnelda repliikidevahelise struktuurilis-semantilise seostatuse tõttu. Seostatus konstruktsioonis eeldab sellise semantika ja struktuuriga tsentri figureerimist, mis teeb paratamatuks nii järgnevate repliikide esinemise kui ka nende struktuurilis-semantilise seose tsentriga. Kõneüksuste seostatuses, piltlikult raamiks nimetatud¹⁴, oli Ch. Friesil tsentriks situatsiooni-kõneüksus — küsimus. Selles tavaliselt dialogi alustavas repliigis väljendub keeleliste vahendite seos funktsionaalse faktoriga, konstruktsiooni sisu, tema kommunikatiivne eesmärk. Küsimuses peituvad seostavad struktuurilis-semantilised funktsioonid ja järgnevate repliikide seostatuse vormid küsimusega on dialoogiurijate töö peamiseks objektiks. Uurimistulemustes asuvad dialoogiurijad tavaliselt seisukohal, et küsilause, sisaldades kõiki lauset moodustavaid elemente, on struktuurilises mõttes iseseisev lause ja et järgnevad repliigid, sisaldades ainult vastastikuseks arusaamiseks vajalikke elemente, on struktuuriliselt väljajätelised laused. Küsimuse selline lahendus ei ava aga repliikide seostatuse keerukust ja vajab täpsustamist.

Selliste küsilause struktuurile, mille esitamisega küsija tahab saada uut informatsiooni (mitte aga näit. kinnitust oma arvamusele), on omane eriline nn. küsiv inversion¹⁵. Inversiooni põhjustab lauses esimesel kohal seisev sõna, milleks on tegusõna pöördeline vorm (üldküsimuse puhul), või küsiv asesõna (eriküsimuse puhul). Küsiv asesõna (pronoomen või adverb) nõuab oma semantikale vastavat puuduvat lauseliiget. Puuduv lauseliige (enamasti objekt, adverbiaal, predikatiiv või atribuut) seisab järgnevas lauses. Seega puudub küsilausel sisuline seos tegelikkusega; ta on ebatäieliku predikatsiooniga lause, mille kasutamine on mõeldav konstruktsioonis, kus järgnevad komponendid annavad sisulise predikatsiooni. L. M. Mihhailov nimetab küsilause küsivaid sõnu x-sõnadeks, mis vastuses nõuavad x-i avamist¹⁶. V. G. Admoni järgi väljub teatud sõnadest süntaktiliste suhete projektsioon, mis ulatub kaugele üle lause piiridest

¹⁴ C. Fries, *The Structure of English*, New York, 1952, p. 165.

¹⁵ Л. Г. Фрийдман, *Вопросительные предложения в современном немецком языке*, Автореф., М., 1960, стр. 5.

¹⁶ Л. М. Михайлов, *О некоторых типах односоставных предложений в немецкой диалогической речи*, Уч. зап., М., 1964.

ja kutsub esile lausetevahelise süntaktilise parallelismi¹⁷. Küsi- vast asesõnast *wer?* (küsilause alus) väljuva projektsiooni ees- märgiks on teateid saada isiku kohta. Soovitud informatsiooni annab 2. repliigi küsiva asesõnaga samas süntaktilises funktsioonis seisev sõna, sõnaühend või terve lause. Konstruktsioon terviku moodustab täieliku predikatsiooniga üksuse, mille komponentide vahel valitseb süntaktiline parallelism. Põhilise süntaktilise parallelismi kõrval esineb küsiva asesõna puhul ka süntaktilise funktsiooni nihkeid (näit. ei vastata küsimusele *warum?* põhjusemäärusega, vaid kohamäärusega). Selliste nihete puhul avaldavad mõju mitmesugused, osalt eespool kirjeldatud keele- välised tegurid.

Üldküsimustes, mis üldjoontes nõuavad seisukohavõtmist, on repliikidevahelised seosed veelgi selgemad. Eitavad või jaatavad partiklid vastuses loovad repliikidevahelise modaalse seose ja kogu konstruktsioonist süntaktilise terviku.

Võrreldes esimese repliigiga on dialoogilisele kõnele iseloomulik süntaktiliste üksuste vähenemine järgnevat repliikides. Esimeses repliigis on 4—6, reeglina mitte aga vähem kui 3 süntaktilist üksust. Järgnevat repliikides on aga tavaline 1—2 süntaktilise üksuse esinemine. Seega ei ole vastastikuseks arusaamiseks vaja korrata kõiki esimeses repliigis süntaktiliste üksustega väljendatud mõtteid. Huvitav on, et sageli jääb kordamata just dialoogi peamist mõtet väljendav verbaalne süntagma.

«Mein Herr, haben Sie den Spiegel zertrümmert?»

«Jawohl, hab ich,» bekannte er mannhaft.

«Warum?» wollte der Ordnungshüter wissen.

«Aus Wut!» antwortete der Täter und warf sich in die Brust.

(Väter, S. 17)

Süntagmat «den Spiegel zertrümmern», mis on dialoogi teemaks, järgnevas kolmes repliigis uuesti ei formuleerita. Taolist nähtust, kus verbaalse süntagmaga väljendatud informatsioon püsib dialoogi repliikides kuni uue verbaalse mõtte tekkimiseni, nimetab H. Brinkmann lausekonstandiks (Satzkonstanz)¹⁸. Lausekonstant on dialoogis põhiliseks süntaktilise lühiduse loojaks. Dialoogi raamides on ilmselt ekslik lugeda mittetäielike lausete hulka selliseid, kus eelmises repliigis esinenud lausekonstanti ei korrata. Mittetäielikest lausetest võib dialoogi raames juttu olla ainult siis, kui mõni seni dialoogis formuleerimata asjaolu jääb keelelisse vormi valamata. Lausekonstandi tüüpilised struktuurid ja süntaktilised funktsioonid erirepliikides, samuti tema osa dialoogi piirina, on huvipakkuvad küsimused, mis vajaksid käsitlemist.

¹⁷ В. Г. Адмони, Завершенность конструкции как явление синтаксической формы, ВЯ, № 1, 1958, стр. 111, 113.

¹⁸ H. Brinkmann, Die Konstituierung der Rede. — «Wirkendes Wort», Düsseldorf, 1965, H. 3, S. 170.

Dialogis verbaalse süntagma mittekordamisega domineerivad järgnevates repliikides lauseliikmed (adverbiaal, predikatiiv, objekt, modaal), mida põhiliselt väljendatakse noomenitega. Nii näeme dialogis süntaktilise lühiduse saavutamiseks nominaliseerimistendentsi, mis on paljude tänapäeva keelte põhiliseks arenemisteeks¹⁹. Ka tänapäeva saksa kõnekeeles on valdavaks nominaalne lausetüüp²⁰.

Tendentsi keeleliste vahendite ökonoomiale näeme dialogis ka siis, kui dialoogi põhiteema on väljendatud nominaalse sõnaühendiga. Tüüpiline on järgnevates repliikides nominaalgrupi asendamine pronoomenitega, seega semantiline seos repliikide vahel.

1. Hast du dir ein neues Buch geholt?
2. Ja!
3. Aber da hättest du doch nur ein Wort sagen brauchen!
4. Ich habe es gekauft.
5. «Gekauft?» Erstaunt betrachtet sie den Band. Ist das nicht dasselbe, das du gelesen hast?
6. Ja, richtig.
7. Und das hast du gekauft?
8. Ja.
9. Aber du hast es doch schon gelesen?
10. Man kann es immer wieder lesen, Pauline. So was muß man im Hause haben.

(Väter, S. 33)

Dialoogi teemat väljendav sõnaühend «ein neues Buch» esineb ainult dialoogi esimeses repliigis. Kaheksal korral kasutatakse raamatust kõneldes asendavaid pronoomeneid järgmiselt.

4. repliik personaalpronoomen es objektina
5. „ demonstratiivpronoomen das subjektina, demonstratiivpronoomen dasselbe predikatiivina, demonstratiivpronoomen das attributiivlause objektina.
7. „ demonstratiivpronoomen das objektina
9. „ personaalpronoomen es objektina
10. „ personaalpronoomen es objektina, indefiniitpronoomenina kasutatud interrogatiivpronoomen was (tugevdatud partikliga es) objektina.

Iseloomulik 5. ja 6. repliigis (pärast autori «erstaunt betrachtet sie den Band») on üleminek personaalpronoomenite kasutamisele demonstratiivpronoomenitele, mis peegeldab situatsiooni mõju (kõnelejate osutamist nende ees lamavale raamatule). Kuuel juhul esinevad pronoomenid repliikides samas süntaktilises funktsioonis.

¹⁹ E. Riesel, Syntaktische Auflockerung und ihr Zusammenwirken mit dem Straffungsprinzip. — «Deutschunterricht», 7/8, 1965, S. 420.

²⁰ Л. М. Полякова, Стилистическое значение неполных предл. в совр. разг. нем. языке, Уч. зап. I. МГПИИЯ, М., 1963, т. 28, стр. 234.

sioonis, s. o. objektina, nagu sõnaühend «ein neues Buch» esimeses repliigis. Asendavate keeleliste vahendite kaudu on süntaktiline parallelism omane lausetele kui kommunikatiivsetele ühikutele üldse, eriti tüüpiline on see aga dialoogile.

Repliikidevahelise struktuurilise seose vormidest võib veel nimetada järgmisi:

1. Korrelaadid teises repliigis, mis asendavad 1. repliigi täis-tähenduslikke sõnu.
2. Määrsõnad teises repliigis, mis viitavad sellele, et käes-olev repliik jätkab eelmises väljendatud mõtet.
3. Sidesõnad (enamasti rinnastavad *und*, *aber*) teise rep-liigi algul. *Und* signaliseerib siin kaasvestleja eelmises rep-liigis väljendatud mõtte jätkamist, *aber* uue mõtte toomist vestlusse.
4. 2. repliigi jätkamine kõrvallausega.
5. 2. repliigi konstrueerimine paralleelselt esimese struktuuriga.
6. Inversioon 2. repliigis esimese mõjul, mis näitab, et 2. rep-liik on esimese süntaktiliseks jätkuks.
7. Emotsionaalsed sõnad 2. repliigi algul, mis ekspressiivselt kommenteerivad eelnevas öeldut ja on seega repliikide seos-tatuse väljenduseks.

Süntaktiliste, semantilis-grammatiliste ja struktuursete seoste liigid dialoogi repliikide vahel pole ees pool tooduga ammendatud. Seoste vormide uurimine on väga laialdane uurimisobjekt, sest iga dialoogi 2. repliigis esineb mõni seose variantidest, nn. järg-nevuse signaal (sequence signal)²¹, mis viitab eelnevale repliigile ja on seega retrospektiivne.

Dialoogi uurimine ei peaks aga kaugeltki piirduma sellega, et avastada kõiki repliikidevaheliste seoste vorme. Ulesanne seisab pigemini selles, et leida uuritavale keelele kõige tüüpilisemaid dia-loogi struktuure ja kõige sagedamini esinevaid repliikidevahelise seose vorme. Praegu uuritakse ühesuguse põhjalikkusega nii sün-taktilise parallelismi tüüpilisi vorme kui ka harva esinevaid sün-taktilisi nihkeid. Uurimine tüüpilisuse seisukohalt eeldaks kaas-aegsete uurimismeetodite kasutamist, mida dialoogiuurijad siiani pole teinud.

Küllaltki laialt uuritud nipsisõnalisuse kõrval dialoogis on aga sööti jäänud sõnade tulva, paljusõnalisuse uurimine. Paljusõna-lisus avaldub kiillausete, apositsioonide, ütete, vaheleühüdude jne. põimimises dialoogi. Samuti pole uuritud tavaliselt sisuvaeste sõnaliikide (partiklite) rikastumist uue sisulise tähendusega. Ka omandavad dialoogis grammatilised vormid paradigmaatilise tähenduse kõrval sageli ekspressiivseid ja emotsionaalseid tähen-dusi, mis vajaksid uurimist. Viimast, stilistilise grammatika vald-konda kuuluvat uurimislõiku, tuleks dialoogi seisukohast pidada üheks huvipakkumaks.

²¹ Chr. Fries, *The Structure of English*, N. Y., 1952, p. 251.